

Іван Вовканич,

доктор історичних наук, професор,
декан факультету історії та міжнародних відносин
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СТАБІЛЬНОСТІ ТА БЕЗПЕКИ В КАРПАТСЬКОМУ РЕГІОНІ У КОНТЕКСТІ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

У статті розглянуто актуальні проблеми безпеки в Карпатському регіоні у контексті гібридної війни Російської Федерації проти України. З'ясовано, що агресія Росії проти України стала справжнім викликом для стабільності та миру в Європі. Необхідність протистояти агресивній політиці Російської Федерації, яка через гібридні інструменти може дестабілізувати внутрішню ситуацію в країнах Карпатського регіону, зумовлює потребу пошуку нових моделей субрегіонального співробітництва та активізації чинних з метою посилення власної безпеки.

Обґрунтовано, що такою моделлю може потенційно стати інституалізація географічного Балто-Чорноморського регіону, при цьому перспективною залишається співпраця в рамках регіональних ініціатив, зокрема з країнами Вишеградської четвірки.

Ключові слова: Україна, Російська Федерація, Карпатський регіон, безпека, гібридна війна, агресія, субрегіональне співробітництво.

The purpose of the article is to investigate topical security problems in the Carpathian region in the context of the hybrid war of the Russian Federation against Ukraine. The research methodology is based on the general scientific principles of historicism, objectivity, system approach, the study of events, in particular their origin and development, interconnection, interdependence and complexity.

The author states that Russia's aggression against Ukraine has become a real challenge to stability and peace in Europe. It has exposed vulnerabilities both in the security and defense sectors of Ukraine, the EU and the US, NATO, and in the international security system as a whole. That is why the Ukrainian-Russian interstate confrontation should be viewed through the prism of an exacerbation of the global and regional international situation.

The annexation of the Crimea and Russian aggression in eastern Ukraine have shaken the region of Central and Eastern Europe. Despite the fact that the countries

of the Carpathian region are now part of the European Union and the North Atlantic Alliance, Moscow's brutal behavior and disregard for the basic principles of international law made the states of the region feel threatened, not least because they view the political security in Ukraine as an element of the security architecture of the entire Carpathian region. That is why the states of the region condemned Russia's aggression against Ukraine and supported the territorial integrity of our state.

The aggression of the Russian Federation against Ukraine has created an ever-growing security and hybrid threat to Central and Eastern Europe. It is known that Russia is a skilled master in the use of hybrid aggression, and it is this fact that threatens the issue of peace and security in the entire Carpathian region. The need to resist the aggressive policy of the Russian Federation that through hybrid instruments can destabilize the internal situation in the countries of the Carpathian region necessitates the search for new models of subregional cooperation and activation of existing ones in order to strengthen their own security in the face of uncertainty in the effectiveness of guarantees that are determined by their membership in the EU and NATO. We believe that institutionalization of the geographical Baltic-Black Sea region can potentially become such a model, while cooperation within the framework of regional initiatives, in particular with the Visegrad Four countries, remains promising.

Keywords: *Ukraine, Russian Federation, Carpathian region, security, hybrid war, aggression, subregional cooperation.*

Географічна близькість та спільні інтереси країн Карпатського регіону створюють передумови для їх взаємовигідної співпраці в галузі безпеки. Вони усвідомлюють важливість активної участі у рамках архітектури європейської безпеки, яка є ключем до стабільності та миру, та розглядають гібридну війну Російської Федерації проти України як серйозний виклик для усієї європейської системи безпеки.

Причини виникнення українсько-російського міждержавного протистояння аналітики розглядають через призму загострення глобального й регіонального міжнародного становища. У Росії є поширеним переконання, що встановлення контролю над Україною забезпечить офіційній Москві суттєві переваги в досягненні геополітичного домінування в Європі та витіснення з цієї зони впливу США [1]. Європейський курс України становить загрозу для політики Кремля, оскільки підриває російську концепцію «єдності» трьох «братніх» народів Росії, України й Білорусії та робить виклик ціннісно-ментальним основам російської державності. Таким чином, відрив України від РФ та її інтеграція до євроатлантичного співтовариства руйнують ідеологічні основи російської державності як одного з провідних геополітичних центрів сили в Європі.

Гібридна війна Російської Федерації проти України оголила вразливі місця як у секторах безпеки і оборони України, ЄС та США, НАТО, так і у системі міжнарод-

ної безпеки загалом [2]. Тому не дивно, що цьогорічна Мюнхенська конференція з питань безпеки мала амбітну мету – розпочати відновлення зв'язків між США та їхніми європейськими союзниками з метою ефективнішого протистояння сучасним викликам стабільності та миру в Європі [3]. Лідери провідних країн світу та міжнародних організацій під час роботи конференції дійшли висновку про необхідність відновлення трансатлантичної єдності у відносинах із рештою світу [4]. Ключову тезу на Мюнхенській конференції виголосив президент США Джоозеф Байден. Вона полягала в тому, що США повертаються до вирішення світових проблем, а також до підтримки трансатлантичної та європейської єдності. Американський лідер рішуче заявив, що НАТО залишається непорушною твердиною свободи і демократії [4]. Важливим для України стало бачення Джоозефом Байденом головних міжнародних загроз Заходу. Серед них він виділив шкоду, якої Росія намагається завдати єдності західних країн у рамках НАТО, але не менш важливо – в рамках ЄС. Новою в цьому контексті була вказівка на першорядне значення підтримки України з боку цивілізованої міжнародної спільноти. США бачать в Україні ймовірну точку докладання російських зусиль, покликаних зруйнувати західну єдність.

Мюнхенська конференція з питань безпеки задала тональність і цьогорічному Київському безпековому форуму, присвяченому найактуальнішим проблемам миру і безпеки, які постали перед Україною, Східною Європою та євроатлантичним простором. 10 березня 2021 року голова Київського безпекового форуму Арсеній Яценюк презентував звернення під назвою «12 пунктів стратегічного партнерства між Сполученими Штатами та Україною». У документі вперше українські й американські політики, дипломати та експерти разом звернулися до урядів США та України із закликом створити спільний «порядок денний, який поглибить стратегічні відносини» між двома країнами [5]. Вони закликали владу України і США зосередитися навколо трьох основних завдань: захисту України від російської агресії, відновлення територіальної цілісності і звільнення Донбасу та Криму і набуття Україною членства в НАТО.

Агресія РФ проти України створила постійно зростаючу безпекову і гібридну загрозу для Центральної та Східної Європи. Відомо, що Росія є вправним майстром застосування гібридної агресії, і саме цей факт ставить під загрозу питання миру та безпеки в усьому Карпатському регіоні. Саме тому заступниця Голови Верховної Ради України Олена Кондратюк, виступаючи на міжнародній конференції «Європа Карпат», що відбулася у місті Красічин (Республіка Польща) 22-23 лютого 2020 року, заявила, що питання колективної безпеки і спільної протидії гібридним загрозам є одним з ключових для країн Карпатського регіону [6]. На її думку, сьогодні ніхто не застрахований від гібридної агресії з боку Російської Федерації – чи то політичної, економічної, гуманітарної чи збройної.

Варто сказати, що країни Карпатського регіону це й самі чудово розуміють. Так, наприклад, після анексії Криму в 2014 році Росія стала розглядатися офіцій-

ним Бухарестом як пряма загроза національній безпеці Румунії. Згідно із соціологічним опитуванням, яке було проведено у лютому 2015 року, 64,4% громадян Румунії сприймали війну в Україні як загрозу Румунії. Також опитування виявило, що 69,7% респондентів виступають за збільшення військових витрат у країні [7]. Згідно з цим же опитуванням, Росія – лідер негативного сприйняття серед пересічних румунів (66,2% оцінюють країну негативно, і лише 25,4% – позитивно). Розуміючи загрози, які несе в собі така ситуація, Румунія взяла курс на перезавантаження відносин з Україною та посилення двосторонньої співпраці, у тому числі в рамках розширених регіональних форматів [8]. Після 2014 року Румунія як ніколи зацікавлена в цілісності та інтеграції України до ЄС та НАТО. Румунський парламент 2 липня 2014 року першим ратифікував Угоду про асоціацію України з ЄС.

17 березня 2015 року Президент Румунії Клаус Йоханніс відвідав Київ з офіційним візитом, в ході якого було оголошено про створення нового формату Польща-Румунія-України [8]. Додатковим важелем на користь співпраці у форматі «трикутника» слугувала активна діяльність США в регіоні Центрально-Східної Європи. У цьому контексті інтерес тут, зокрема, може становити залучення трьох країн до запропонованої США Ініціативи з гарантування безпеки в Європі.

У 2016 році президенти Петро Порошенко та Клаус Йоханніс обговорили безпекову ситуацію в регіоні Чорного моря. Тоді український лідер підтримав ініціативу Румунії щодо формування у Чорному морі спільної флотилії під егідою НАТО, крім того, Україна та Румунія розглянули можливість формування спільної українсько-румунсько-болгарської бригади. Румунія також вкотре висловила підтримку збереженню санкцій щодо Російської Федерації, які стали наслідком анексії Росією Криму. У цьому контексті Румунія залишилася послідовною союзницею України, а президент Клаус Йоханніс не менше за друзів України з Польщі та держав Балтії при кожній нагоді нагадував про неприпустимість повернення у відносинах з Росією до принципу «business as usual».

Під час офіційної телефонної розмови міністра закордонних справ України Дмитра Кулеби з міністром закордонних справ Румунії Богданом Ауреску 25 березня 2020 року вкотре було заявлено, що Румунія незмінно підтримує суверенітет і територіальну цілісність України, а також інтеграцію нашої держави до ЄС і НАТО. Богдан Ауреску також запевнив у підтримці України у міжнародних організаціях та форматах, учасницею яких є Румунія [9].

Інтереси ще одного нашого сусіда, а саме Словацької Республіки, також полягають у тому, щоб сприяти стабілізації політико-безпекової ситуації в Україні як елементі безпекової архітектури Центральної Європи. При цьому опитування показують, що словаки мають найвищу серед країн Вишеградської четвірки довіру до Росії [10]. Такі тенденції в суспільних настроях країни-сусіда не можуть не турбувати. Тим паче, що реалістичний погляд Словаччини на події, що відбу-

ваються в Україні, певний час був обмежений вузькими колами. За результатами експертного опитування у вересні 2014 року словацькі експерти вважали головною небезпекою України фактор російської агресії та різностороннього тиску з боку РФ, а надання Євросоюзом чіткої підтримки Україні, а також політичний та економічний тиск з боку ЄС на Росію важливими передумовами для зростання підтримки євроінтеграції в українському суспільстві [10].

Усвідомлення того, що політико-безпекова ситуації в Україні є елементом безпекової архітектури усього Карпатського регіону, привело до чітких заяв представників словацької влади про підтримку територіальної цілісності нашої держави. Зокрема міністр закордонних справ Словаччини Іван Корчок на відеоконференції Ради Європейського Союзу із закордонних відносин у 2020 році наголосив, що Словаччина підтримує територіальну цілісність України та вважає розвиток і стабільність України важливими для подальшого розвитку усього центральноєвропейського регіону [11]. А вже на початку березня 2021 року йому довелося вибачатися за невдалий жарт прем'єр-міністра Ігоря Матовича на одному з радіоефірів про «обіцянку Закарпатської України» в обмін на російську вакцину [12]. У відповідь у МЗС України підкреслили, що незалежно від мотивів, жанру чи контексту, заяви глави словацького уряду, які напряду зачіпають територіальну цілісність України, є категорично неприйнятними і такими, що негативно впливають на дружню і добросусідську атмосферу українсько-словацьких відносин.

В останні роки у сфері безпеки Словаччина надає Україні допомогу в підготовці спеціалістів з розмінування у вигляді курсів для військових лікарів, а також лікування поранених у словацьких лікарнях. Питанням спільного інтересу стала участь України в оперативному чергуванні бойової тактичної групи ЄС країн Вишеградської четвірки, що сприяє підвищенню оперативних і бойових спроможностей підрозділів Збройних сил України [13].

Не все однозначно у відносинах України з Угорщиною. Їх двосторонній діалог останніми роками перенасичений спірними питаннями. До проблемних питань, які можуть негативно вплинути на двосторонні відносини у разі їхнього неефективного вирішення, належить зближення Угорщини з Москвою та полярна позиція Будапешта щодо санкцій проти Росії. Вони ставлять під загрозу стратегічні інтереси України, зокрема збереження єдності ЄС у цьому питанні [14]. Російський фактор є одним із знакових у формуванні сучасного українсько-угорського порядку денного, на жаль, у більшості випадків з негативним контекстом. Наприклад, Угорщина є однією з країн, які з самого початку активно висловлювали своє негативне ставлення до санкцій ЄС до Росії, пояснюючи це винятково економічними факторами. Не може не хвилювати Україну проблема зв'язків з російськими спецслужбами праворадикальних угорських політичних рухів, які публічно підтримують російський наратив щодо окупованого Росією Криму [15].

Проблеми у двосторонніх відносинах існують й через звинувачення Угорщини про порушення прав угорської національної меншини в Україні. Як результат, Будапешт розпочав використання тактики блокування проведення Комісії Україна-НАТО, а також політичних рішень, які готувались у рамках самітів та засідань високого рівня [15]. Звісно, що це негативно впливає на стабільність та безпеку Карпатського регіону.

Одночасно можемо констатувати, що Будапешт від початку збройного протистояння на сході України постійно надавав гуманітарну допомогу українській стороні, зокрема запросив постраждалих від конфлікту цивільних осіб і військовослужбовців до Угорщини, щоб пройти курс психологічної та медичної реабілітації.

Попри наявні розбіжності в питаннях історичної пам'яті, Республіка Польща послідовно обстоює на міжнародній арені відновлення територіальної цілісності України, збереження й посилення санкцій щодо РФ, надання допомоги для Збройних Сил України. Позитивно, що офіційна Варшава розглядає свій внесок у розбудову української, а відтак і регіональної безпеки як через розбудову української безпекової та оборонної спроможності, так і через інтеграцію України до західних безпекових структур [16]. Нинішній уряд Польщі, як і його попередники, наполягає на «політиці відкритих дверей» НАТО для України. Перспективною залишається двостороння співпраця між Україною та Польщею в діяльності спільної литовсько-польсько-української бригади імені князя Костянтина Острозького. Створення такої міжнародної одиниці для України є прикладом та можливістю практичної інтеграції до збройних сил НАТО навіть без формального членства.

Велику небезпеку для країн Карпатського регіону становлять спроби Російської Федерації використати етнічний чинник для дестабілізації внутрішньополітичної ситуації в нашій державі та погіршення міжнародних відносин України. Зокрема російськими спецслужбами останніми роками було здійснено низку провокацій щодо погіршення відносин України із сусідніми країнами. На досягнення цих цілей було спрямовано провокації проти угорської спільноти (провокації 4 та 27 лютого 2018 року – підпал приміщення Товариства угорської культури Закарпаття в Ужгороді Закарпатської області). Використання польських громадян із праворадикального об'єднання «Фаланга» у підпалі є намаганням погіршити тристоронні україно-польсько-угорські відносини. Активно використовуються провокації з метою погіршення україно-румунських відносин через спроби підпалу шкіл із румунською мовою викладання в Чернівецькій області [17].

Подібні дії Російської Федерації змусили уряди країн Карпатського регіону продемонструвати єдність у питаннях оцінки безпекової ситуації в Європі. Під час саміту глав держав та урядів «Бухарестської дев'ятки» в словацькому місті Кошице в лютому 2019 року було ухвалено декларацію, в якій лідери країн В9 висловили свою тверду підтримку суверенітету і територіальній цілісності нашій державі в її

міжнародно визнаних кордонах [18]. Коментуючи підсумки роботи саміту, голова Бюро національної безпеки Польщі Павел Солох заявив, що країни «Бухарестської дев'ятки» мають спільний погляд на безпекову ситуацію в Європі, зокрема й на оцінку агресивних дій з боку Росії. Також він зазначив, що під час саміту було обговорено питання безпеки південно-східного флангу НАТО, зокрема Румунії та Болгарії, а також заходи щодо зміцнення безпеки в регіоні Чорного моря [19].

Отже, агресія Росії проти України стала справжнім викликом для стабільності та миру в Європі. Країни Карпатського регіону засуджують агресію РФ проти України та підтримують територіальну цілісність нашої держави. Необхідність протистояти агресивній політиці Російської Федерації, яка через гібридні інструменти може дестабілізувати внутрішню ситуацію в країнах Карпатського регіону, зумовлює потребу пошуку нових моделей субрегіонального співробітництва та активізації чинних з метою посилення власної безпеки в умовах невпевненості в ефективності гарантій, що визначаються їхнім членством у ЄС та НАТО. Вважаємо, що такою моделлю може потенційно стати інституалізація географічного Балто-Чорноморського регіону, перспективною залишається співпраця в рамках регіональних ініціатив, зокрема з країнами Вишеградської четвірки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітична доповідь до щорічного послання Президента України до Верховної Ради «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2018 році». К.: Національний інститут стратегічних досліджень, 2018. 1289 с. С.36.
2. Гібридна війна Росії проти України: уроки та висновки. Аналітика. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/2107122-gibridna-vijna-rosii-proti-ukraini-uroki-ta-visnovki.html/>
3. Мюнхенська конференція з безпеки: вперше за участі чинного президента США. URL: <https://www.dw.com/uk/yak-baiden-merkel-i-makron-khochut-vidnovyty-zviazky/a-56618775/>
4. На Мюнхенській конференції з безпеки західні лідери відроджували трансатлантичну єдність. URL: <https://niss.gov.ua/news/statti/na-myunkhenskiy-konferencii-z-bezpeki-zakhidni-lideri-vidrodzhuvali-transatlantichnu/>
5. 12 пунктів стратегічного партнерства між Сполученими Штатами та Україною. URL: <https://openukraine.org/ua/news/2027-12-punktiv-strategichnogo-partnerstva-mizh-spoluchenimi-shtatami-ta-ukrajinoju>.
6. Питання колективної безпеки і спільної протидії гібридним загрозам є одним з ключових для країн Карпатського регіону, - Олена Кондратюк. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Top-novyna/189659.html>.
7. Barometrul INSCOP - Adevărul despre România, Simpatie ări-conflictul din Ucraina. URL: <http://www.inscop.ro/wp-content/uploads/2015/02/INSCOP-02.2014-Simpatie-tari-si-situatia-din-Ucraina.pdf>.
8. Перспективи розвитку партнерських відносин України з Румунією. Аналітична записка. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/2084>.
9. Дмитро Кулеба: досягнута домовленість з Румунією про взаємне сприяння у захисті громадян і вільний транзит вантажів. URL: <https://mfa.gov.ua/news/dmitro-kuleba-dosyagnuta>

domovlenist-z-rumuniyeyu-pro-vzayemne-spriyannya-u-zahisti-gromadyan-i-vilnij-tranzit-vantazhiv.

10. Воротнюк М. Аудит зовнішньої політики: Україна – Словаччина. Дискусійна записка. К., 2016. 40 с. С.31.
11. Словаччина підтримує територіальну цілісність України. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-slovachchyna-reritotialna-zilisnist-ukrainy/30577075.html>
12. Словаччина вибачилася перед Україною за жарт прем'єра про Закарпаття. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3201788-slovaccina-vibacilasa-pered-ukrainou-za-zart-premera-pro-zakarpatta.html>
13. Воротнюк М. Аудит зовнішньої політики: Україна – Словаччина. Дискусійна записка. К., 2016. 40 с. С.31.
14. Мединський І., Капчос Б. Аудит зовнішньої політики: Україна – Угорщина. URL: <https://glavcom.ua/publications/334472-audit-zovnishnoji-politiki-ukrajina-ugorshchina.html><https://glavcom.ua/publications/334472-audit-zovnishnoji-politiki-ukrajina-ugorshchina.html>
15. Максак Г., Герасимчук С. Історія відносин Україна – Угорщина як динаміка та зміст політичного діалогу. Лютий 2020 р. URL: <https://www.civic-synergy.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/Istoriya-vidnosyn-Ukrayina-Ugorshhyna-yak-dynamika-ta-zmist-politychnogo-dialogu.pdf>
16. Зарембо К. Аудит зовнішньої політики: Україна – Польща. Дискусійна записка. К., 2016. 43 с. С.16.
17. Аналітична доповідь до щорічного послання Президента України до Верховної Ради «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2018 році». К.: Національний інститут стратегічних досліджень, 2018. 1289 с. С.50.
18. Герасимчук С. Бухарест 9: У пошуках співпраці на східному фланзі НАТО? URL: <http://prismua.org/%D0%B1%D1%>.
19. «Бухарестська дев'ятка» засуджує агресію Росії – голова Бюро нацбезпеки Польщі. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/2675548-buharestska-devatka-zasudzue-agresiu-rosii-golova-buro-nacbezpeki-polsi.html>.

REFERENCES

1. *Analitychna dopovid do shchorichnoho poslannia Prezydenta Ukrainy do Verkhovnoi Rady «Pro vnutrishnie ta zovnishnie stanovyshe Ukrainy v 2018 rotsi» [Analytical report to the annual address of the President of Ukraine to the Verkhovna Rada “On the internal and external situation of Ukraine in 2018”]*. Kyiv: Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen, 2018, 1289 p, P.36 [in Ukrainian].
2. *Hibrydna viina Rosii proty Ukrainy: uroky ta vysnovky. Analityka. [The hybrid war of Russia against Ukraine: Lessons and conclusions. Analytics]*. Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/2107122-gibridna-vijna-rosii-proti-ukraini-uroki-ta-visnovki.html/> [in Ukrainian].
3. *Miunkhenska konferentsiia z bezpeky: vpershe za uchasti chynnoho prezydenta SShA [Munich Security Conference: for the first time with the participation of the current US President]*. Retrieved from <https://www.dw.com/uk/yak-baiden-merkel-i-makron-khochut-vidnovyty-zviazky/a-56618775> [in Ukrainian].
4. *Na Miunkhenskii konferentsii z bezpeky zakhidni lidery vidrodzhuvaly transatlantychnu yednist [At the Munich Security Conference Western leaders revived Transatlantic unity]*. Retrieved from <https://niss.gov.ua/news/statti/na-myunkhenskiy-konferencii-z-bezpeki-zakhidni-lideri-vidrodzhuvali-transatlantichnu> [in Ukrainian].

5. *12 punktiv stratehichnoho partnerstva mizh Spoluchenymy Shtatamy ta Ukrainoiu [12 points of the strategic partnership between the United States and Ukraine]*. Retrieved from <https://openukraine.org/ua/news/2027-12-punktiv-strategichnogo-partnerstva-mizh-spoluchenimi-shtatami-ta-ukrajinoju> [in Ukrainian].
6. *Pytannia kolektyvnoi bezpeky i spilnoi protydii hibrydnym zahrozam ye odnym z kliuchovykh dlia krain Karpatskoho rehionu, - Olena Kondratiuk [The issue of collective security and joint counteraction to hybrid threats is one of the key issues for the countries of the Carpathian region, - Olena Kondratyuk]*. Retrieved from <https://www.rada.gov.ua/news/Top-novyna/189659.html> [in Ukrainian].
7. *Barometrul INSCOP - Adevărul despre România, Simpatie ări-conflictul din Ucraina [Barometrul INSCOP - Adevărul despre România, Simpatie ări-conflictul din Ucraina. Barometrul INSCOP - Adevărul despre România, Simpatie ări-conflictul din Ucraina]*. Retrieved from <http://www.inscop.ro/wp-content/uploads/2015/02/INSCOP-02.2014-Simpatie-tari-si-situatia-din-Ucraina.pdf> [in Romanian].
8. *Perspektyvy rozvytku partnerskykh vidnosyn Ukrainy z Rumuniiu. Analitychna zapyska [Prospects for the development of partnership relations between Ukraine and Romania. Analytical note]*. Retrieved from <http://www.niss.gov.ua/articles/2084> [in Ukrainian].
9. *Dmytro Kuleba: dosiahnuta domovlenist z Rumuniiu pro vzaiemne spriannia u zakhysti hromadian i vilnyi tranzyt vantazhiv [Dmytro Kuleba: Agreement reached with Romania on mutual assistance in protection of citizens and free transit of goods]*. Retrieved from <https://mfa.gov.ua/news/dmitro-kuleba-dosyagnuta-domovlenist-z-rumuniyeyu-pro-vzayemne-spriannya-u-zahisti-gromadyan-i-vilnij-tranzit-vantazhiv> [in Ukrainian].
10. Vorotniuk, M. (2016). *Audyt zovnishnoi polityky: Ukraina – Slovachchyna. Diskusiina zapyska [Foreign policy audit: Ukraine - Slovakia. Discussion note]*. Kyiv, 40 p, P.31 [in Ukrainian].
11. *Slovachchyna pidtrymuie terytorialnu tsilisnist Ukrainy [Slovakia supports the territorial integrity of Ukraine]*. Retrieved from <https://www.radiosvoboda.org/a/news-slovachchyna-reritorialnazilisnist-ukrainy/30577075.html> [in Ukrainian].
12. *Slovachchyna vybachylasia pered Ukrainoiu za zhart premiera pro Zakarpattia [Slovakia apologized to Ukraine for the Prime Minister's joke about Transcarpathia]*. Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3201788-slovaccina-vibacilasa-pered-ukrainou-za-zart-premera-pro-zakarpattia.html> [in Ukrainian].
13. Vorotniuk, M. (2016). *Audyt zovnishnoi polityky: Ukraina – Slovachchyna. Diskusiina zapyska [Foreign policy audit: Ukraine – Slovakia. Discussion note]*. Kyiv, 40 p, P.31 [in Ukrainian].
14. *Medynskyi I., Kapchos B. Audyt zovnishnoi polityky: Ukraina – Uhorschchyna [Foreign policy audit: Ukraine – Hungary]*. Retrieved from <https://glavcom.ua/publications/334472-audit-zovnishnoji-politiki-ukrajina-ugorshchina.html> <https://glavcom.ua/publications/334472-audit-zovnishnoji-politiki-ukrajina-ugorshchina.html> [in Ukrainian].
15. *Maksak H., Herasymchuk S. Istoriia vidnosyn Ukraina – Uhorschchyna yak dynamika ta zmist politychnoho dialohu. Liutyi 2020 r. [History of Ukraine-Hungary relations as dynamics and content of political dialogue. February 2020]*. Retrieved from <https://www.civic-synergy.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/Istoriya-vidnosyn-Ukrayina-Ugorshhyna-yak-dynamika-ta-zmist-politychnogo-dialogu.pdf> [in Ukrainian].
16. Zarembo, K. (2016). *Audyt zovnishnoi polityky: Ukraina – Polshcha. Diskusiina zapyska [Foreign policy audit: Ukraine – Poland. Discussion note]*. Kyiv, 43 p, P.16 [in Ukrainian].
17. *Analitychna dopovid do shchorichnoho poslannia Prezydenta Ukrainy do Verkhovnoi Rady «Pro vnutrishnie ta zovnishnie stanovyshe Ukrainy v 2018 rotsi» [Analytical report to the annual address of the President of Ukraine to the Verkhovna Rada “On the internal and external situation of Ukraine in 2018”]*. Kyiv: Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen, 2018. 1289 p, P.50 [in Ukrainian].

18. Herasymchuk, S. *Bukharest 9: U poshukakh spivpratsi na skhidnomu flanzi NATO? [Bucharest 9: Looking for cooperation on NATO's eastern flank?]*. Retrieved from <http://prismua.org/%D0%B1%D1%> [in Ukrainian].
19. «*Bukharestska deviatka*» zasudzhuie ahresiiu Rosii – holova Biuro natsbezpeky Polshchi [“*The Bucharest Nine*” condemns Russia’s aggression, the head of Poland’s National Security Bureau]. Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2675548-buharestska-devatka-zasudzue-agresiu-rosii-golova-buro-nacbezpeki-polsi.html> [in Ukrainian].